

פתרון בגרות בספרות

שאלון 8281

פתרו: שיר גרינברג שמש ומיכל פייגליס.

הצעת פתרון – בחינת הבגרות בספרות.

שימו לב!

התשובות כאן כתובות בנקודות בלבד. תשובות מלאות יכללו פסקאות פתיחה וסיכום, דוגמאות מהיצירות ועוד - כפי שנלמד בקורסים.

כידוע, בספרות (ובחיים) הדרך היא החשובה, לכן יתקבלו גם תשובות נוספות מעבר למה שכתוב כאן. הכול תלוי בנימוקים הספרותיים שתיתנו לטענות שהועלו.

השאלות מנוסחות בלשון נקבה אך מכוונות לנבחנים ונבחנות כאחד.

בפרק זה יש לענות על שתיים מהשאלות 1-3. אין לענות על אותו סיפור בשתי תשובות שונות. ניתן לענות על "צלילות" גם לפי שאלות 1-2.

1. האם חל שינוי בדמות מרכזית בסיפור קצר שלמדת? מה גרם לשינוי או להעדר השינוי? הסבירי

והדגימי את דבריך.

התשובה על פי הסיפור "המפתח": הדמות המרכזית בסיפור זה היא בסי פופקין, אלמה מבוגרת וערירית, החיה בגפה בדירה מוזנחת בניו יורק. בתחילתו של הסיפור, מצבה של בסי גרוע מאוד – הן בפן הפיזי והן בפן הנפשי, דבר המתבטא בהזנחת המראה החיצוני ובהזנחת הבריאות שלה (יש לפרט כיצד בתשובה), וכן היא מאופיינת בחרדות, בפחדים ובפרנויות, בחשש קיצוני מסביבתה הקרובה, בחוסר יכולת (ורצון) ליצור קשרים עם שכניה, וכן במחשבה המזיקה שכולם מסביב רוצים ברעתה. היא מרבה להסתגר בדירתה, ויוצאת ממנה רק כאשר עליה להצטייד במוצרים חיוניים. תחילתו של השינוי באופייה של בסי, מתרחש בנקודת המפנה של הסיפור – כאשר המפתח לדירתה נשבר בחור המנעול. מאורע זה מאלץ אותה לבלות לילה שלם בחוץ (האירוע שממנו חששה יותר מכול), במהלכו היא עוברת תהליך הדרגתי של התפכחות וחשבון נפש (יש להרחיב אודות שלביו של תהליך זה בתשובה). בסופו של דבר המפתח – לו קיימות משמעויות פיזיות (התנעת העלילה) וסמליות ("פותח דלת במוחה של בסי") – משנה את השקפת עולמה של בסי בצורה דרסטית – שינוי מן הקצה אל הקצה: היא מתחילה להעריך את החיים, ומתחרטת על שלא השכילה לעשות זאת קודם לכן. היא מבינה שהיה עליה לבטוח באנשים, וכי אלו מעוניינים בטובתה. בעקבות המאורע המכונן של שבירת המפתח, היא אף שוקלת לבצע שינויים מרחיקי לכת בחייה, אך אינה מספיקה לעשות זאת, שכן היא מתה זמן קצר לאחר מכן. אל הרגע הזה היא מגיעה לאחר שהשלימה את המהלך.

2. בסיפור קצר שלמדת, תארי התנגשות בין השקפות עולם מנוגדות או בין דמויות, והסבירי את

התרומה של התנגשות זו לבניית משמעות הסיפור.

התשובה על פי הסיפור "חלום בדמי כבוד": בסיפור זה בולטת ההתנגשות בין שתי תרבויות מנוגדות: זו של היהודים יוצאי אתיופיה – קהילת בתא ישראל שעולה לארץ במבצע משה, וזו של החברה הקולטת: היהודים הישראלים – "הצברים" או הוותיקים, הישראלים המוחוספסים שמורגלים בשגרת החיים בה, ואשר שגרת חייהם עצמה שונה מאוד מזו שאליה מורגלים העולים מאתיופיה. השוני וההבדלים הברורים בין שתי התרבויות, מביאים בסיפור לא אחת לחיכוכים בין

אותם עולים לבין נציגי המדינה הישראלים שתפקידם לקלוט אותם, ואף לסיטואציות קומיות. התנגשות זו באה לידי ביטוי בסיפור בהבדלים שבין הערכים אותם העולים מאתיופיה בוחרים לקדש, לבין הערכים עליהם החברה הישראלית שמה דגש. חלק גדול מהם נוגע בסוגיות מהותיות של ממש, כגון: היחס למבוגרים ולזקנים, ערך הכבוד, היחס לשפה העברית, משמעות הזמן, ועוד. ישנן לא מעט דוגמאות, העולות גם מתוך הסיפור לשלל המצבים המשונים הנגרמים כתוצאה מהניגוד בין התרבויות (ויש להביאן בתשובה). למשל: המפגש של העולים עם הטכנולוגיה (במטוס ואחר כך בשדה התעופה), הרצון לארגן לכהן בטיבבו כסא מורס מעם – מה שגורם בסופו של דבר לנפילתו (תרתי משמע), הזעזוע מבגדיה החושפניים של סוכנת הקליטה (ומחוצפתה), ועוד. תרומתה של ההתנגשות הבין-תרבותית לבניית המשמעות של הסיפור היא בכך שסיפור קליטתם של העולים יהודי אתיופיה, על ידי החברה הישראלית מהווה למעשה את "החלום ושברו" – הוא מדגיש את הפער העצום בין תקוותיהם של העולים טרם הגיעם ארצה, לבין המפגש האכזרי עם המציאות הישראלית המחוספסת והפרגמטית. במילים אחרות: התנפצותו של החלום האוטופי שנקנה ב"דמי כבוד" – כלומר, במחיר יקר של מחילה על הכבוד והסתגלות מכאיבה לתנאים החדשים.

3. צלליות/אמיר גוטפרינד

לצלליות בסיפור יש משמעות ריאלית ומשמעות סמלית.

1. הסבירי והדגימי כיצד כל אחת מן המשמעויות האלה באה לידי ביטוי בסיפור.

הסיפור 'צלליות' – זהו סיפור של התבגרות מהירה וחניכה אל תוך עולם המבוגרים, המסופר מנקודת מבטו של נער מתבגר, ואשר במרכזו עומדת דמותו של הדוד נתן – ניצול שואה ערירי, אשר תחביבו-אומנותו הוא עריכת מופעי צלליות, תוך שימוש בבד לבן, אלומת פנס ואצבעות ידיו המיומנות של הדוד. הסיפור שם דגש על היחס המטריד והמדכא לו "זכו" ניצולי השואה בארץ ועל האופן בו פעמים רבות הושתק סיפורם. כך, עוסק הסיפור רבות בתרבות ובניסיונות ההשתקה, בחוסר רצונם של המבוגרים לחשוף לפני ילדיהם את הסיפורים והסודות "משם", וכן הוא מדבר על רגשות האשם האישיים, החברתיים והלאומיים, שלא אחת כרוכים בניסיונות אלו. לצלליות בסיפור יש משמעות ריאלית ומשמעות סמלית: המשמעות הריאלית היא זו שאחראית, בין השאר, על הנעת העלילה, ומתבטאת במופעי הצלליות אותם עורך הדוד נתן, בהזדמנויות שונות ולפני קהל הבא לצפות בו. עם התקדמות העלילה ניתן לראות מעין הידרדרות שחויים מופעים אלו: הן בהיקפם, הן בנושאייהם, הן בפעמים בהן לדוד נתן "מותר" לערוך אותם (קצה נפשם של המשפחה

והסביבה הקרובה של הדוד נתן במופעי הצלליות שלו, והם אומרים לו שזה כבר לא מתאים, עליו לחדול).. בהתאמה, מידרדרים גם מצב רוחו של הדוד ומצבו הנפשי – עד כדי אשפוז בבית חולים לחולי נפש. עניין זה מתחבר גם למשמעויות הסמליות של הצלליות – שכן, אין זה סתם שדוד נתן כל כך אהב את המופעים הללו: באמצעותם הוא "קנה" לעצמו מקום בחברה הישראלית, זו הייתה דרכו להשתלב ולמצוא לעצמו קול. אולם, לאחר שהדוד חושף, במופעו האחרון, את סודותיהם הכמוסים ביותר של בני המשפחה – הוא מותקף ומושתק על ידיהם, מאושפז בשנית וקולו הפעם דומם לתמיד. במובן זה, שאף הוא סמלי, הצלליות מהוות את תחושת האשמה והבושה של בני המשפחה שסודותיהם נחשפו (וניתן לראות זאת יפה באותו ליל סדר, בו המספר מביט בדמויות של הדודים – אך מה שהוא רואה זה את הצלליות שלהם). הדוד נתן מתואר בסיפור כמי שהמופעים הללו העניקו לו חיות מסוימת, וכאשר נלקחה ממנו האפשרות להופיע, כל שנותר ממנו היה צל חיוור של עצמו – אך צל זה המשיך ללוות את בני המשפחה (הדוד נן כנוכח-נפקד), וכן המשיך ללוות את הסיפור כולו.

פרק שני – דרמה

בפרק זה יש לענות על אחת מהשאלות 4-5.

4. כיצד הניגוד בין עיוורון פיזי או עיוורון סמלי ובין פקחון ומודעות בא לידי ביטוי בטרגדיה של סופוקלס או של שקספיר שלמדת? הסבירי את התרומה של ניגוד זה לבניית משמעות הטרגדיה. התשובות לפי המחזה "אנטיגונה".

הניגוד בין עיוורון סמלי ובין פיקחון ומודעות בא לידי ביטוי בטרגדיה "אנטיגונה" מאת סופוקלס, בדמויותיהם של שני הגיבורים הטראגיים במחזה: אנטיגונה וקראון. שני אלו מאופיינים בתכונות קיצוניות, שהן מעבר לאלו המאפיינות את האדם הממוצע, בהן: אימפולסיביות, דבקות עיקשת בעקרונות, חוסר יכולת להקשיב לסביבה ולגלות גמישות, יהירות ועיקשות. שניהם גם חוטאים בחטא ההיבריס (חטא הגאווה), במסגרתו הם מתיימרים לדעת את רצון האלים ולפעול מעבר ליכולתם האנושית.

מצד אחד, גם אנטיגונה וגם קראון מאוד מודעים לעצמם ולמעשיהם, ונדמה כי הם פועלים בעיניים פקוחות לחלוטין – המוכנות לשלם כל מחיר או לסבול כל עונש. ניתן לראות זאת במעשיה של

אנטיגונה – אשר בוחרת, בלב שלם ומתוך מודעות – להפר את הצו שפרסם קראון, אשר אוסר על קבורתו של אחי אנטיגונה – פוליניקס. אנטיגונה, המבקשת לקבור את אחיה בכל מחיר, מתוך נאמנות לצו מצפונה, מוכנה גם לשלם על כך מחיר כבד (בידיעה שהעונש על הפרת צו המלך הוא מוות). אנטיגונה מסרבת לשמוע להפצרותיה של אחותה איסמנה – המנסה להניא אותה ממעשה זה – ואף מטיחה בה דברים חמורים וקשים במספר הזדמנויות לאורך המחזה (יש לפרט בתשובה היכן). מלבד זאת, כאשר היא כבר נתפסת, במקום להודות בטעותה ואולי לבקש מחילה – היא מגיבה לשאלותיו של קראון בהתרסה ובחוצפה. תגובה זו היא שגורת, בסופו של דבר, את גירושה למערה שמחוץ לעיר, ומובילה בעקיפין להתאבדותה.

ניתן לראות ניגוד זה גם במעשיו של קראון – אשר מלכתחילה מחוקק את צו המלך – הנוגד את זה של האלים (לפיו כל אדם זכאי לקבורה). הוא בטוח לחלוטין שהצדק עמו, וכי זהו רצון האלים. לאחר מכן, הוא מאבד את העשתונות כאשר אנטיגונה נתפסת ומובאת לפניו, מגיב אליה באימפולסיביות, בכעס ובזעם, ומטיל עליה את עונשה. הוא גם מסרב לשמוע לכל מי שמנסים לומר לו שעליו להתגמש בדעתו – כגון בנו היימון, והנביא טרסיאס (בשניהם הוא מטיח דברים קשים). לכאורה, קראון פועל ממקום מודע – הוא רוצה לבסס את שלטונו, לקבוע חוק אחיד לכל האזרחים על מנת לשמור על הסדר ועל ההרמוניה, ולא להעדיף בני משפחה. אבל, המבנה של הטרגדיה והאופן בו הגיבור הטראגי מביא על עצמו את גורלו האכזר – גורמים לו לאבד את עצמו בדרך.

התרומה של ניגוד זה לבניית משמעות הטרגדיה היא בכך שהטרגדיה בנויה על ארבעת היסודות: המעשה המביש, הסבל, הידיעה והאישור מחדש. הניגוד עליו דובר בסעיף הראשון, למעשה בא לידי ביטוי בשורה של מעשים, אשר מדגישים כל אחד מהשלבים הללו, ותואמים להם. הן קראון והן אנטיגונה מבצעים מעשה מביש (חקיקת הצו \ הפרת הצו), שניהם סובלים בעקבות המעשה (אנטיגונה מגורשת למערה ולבסוף מתה, קראון מאבד את הכול), שניהם גם מגיעים להכרה שהסבל הרב בא להם בעקבות מעשיהם, ולבסוף – הקוראים \ הצופים במחזה לומדים מהי דרך החיים הראויה, באמצעות הגורל הטרגי של שני גיבורי המחזה. כך מתממשת גם מטרתו החינוכית-דידקטית של המחזה.

5. גם גדולתו וגם אסונו של הגיבור הטרגי נובעים מאמונתו המוחלטת בצדקת דרכו ומחוסר יכולתו להתפשר ולהכיר בצדקתו של האחר. הסבירי והדגימי קביעה זו על פי טרגדיה של סופוקלס או של שקספיר שלמדת.

בגדול, זו שאלה מאוד דומה לשאלה 4. על כן, להרחבה על תכונותיהם של הגיבורים הטראגיים ב"אנטיגונה" – קראון ואנטיגונה, יש לעיין בתשובה לשאלה 4. בתשובה זו, ניתן לכתוב בנפרד על אנטיגונה ובנפרד על

קראון (בדומה למופיע בתשובה הקודמת), ניתן לכתוב עליהם ביחד (כפי שנעשה בפתרון זה, לצורך הנוחות), וניתן גם להרחיב על אחד מהם. בהתאמה, עשויות להתקבל כאן תשובות רבות.

גם גדולתו וגם אסונו של הגיבור הטרגי נובעים מאמונתו המוחלטת בצדקת דרכו ומחוסר יכולתו להתפשר ולהכיר בצדקתו של האחר. בטרגדיה "אנטיגונה" קביעה זו מתבטאת בהתנהגותם של שני הגיבורים הטראגיים – קראון ואנטיגונה. התנהגות זו, נובעת מתכונות האופי שלהם: עקשנותם, חוסר היכולת (והרצון) להתגמש או להתפשר, האימפולסיביות והכניעה לרגש. מצד אחד, תכונות אלו מייחדות אותם ומקובעות נורמה שהאדם הממוצע אינו מסוגל לעמוד בה, ומן הצד השני – חורצות את גורלם וגורמות להם לאבד את מעמדם הרם. חטא ההיבריס בו הם חוטאים, המביא לכך שהם אינם מוכנים לסגת ולו לרגע מעקרונותיהם – אותם הם מקדשים אותם אפילו על פני החיים (במקרה של אנטיגונה, אשר בסופו של דבר מתאבדת במערה) וכן על פני הרכוש, המעמד והמלוכה (במקרה של קראון). קראון אף מאבד בסופו של דבר את בנו ואת אשתו. נדמה כי העובדה שגדולתו ואסונו של הגיבור הטראגי דרים בכפיפה אחת במחזה, ומדגישים צדדים שונים באישיותם של הגיבורים הטראגיים קראון ואנטיגונה, מבליטה את משמעותה של הטרגדיה ואת היותה כזו: הבנת גודל האובדן כשכבר מאוחר מדי ולא ניתן לעשות או לשנות דבר על מנת להשיב את המצב לקדמותו (כאמור, להרחבה בדבר תכונות האופי והתנהגות הדמויות, רצוי לעיין בתשובה לשאלה מס' 4).

פרק שלישי- רומאן ונובלה.

בפרק זה יש לענות על אחת מהשאלות 8-10.

8. עני על שני הסעיפים א-ב.

א. מה הם לדעתך הרעיונות המרכזיים ברומאן או בנובלה שלמדת? הסבירי והדגימי את דבריך.

ב. האם רעיונות אלה רלוונטיים לחיינו? נמקי את דבריך.

בחרתי לענות לפי הרומן "כל החיים לפנינו" מאת אמיל אז'אר.

א. הרומן מתאר את "עלובי החיים", האנשים השקופים החיים בשולי החברה. מהגרים, בני מיעוטים, ה"אחרים" בחברה הצרפתית שמתעלמת מקיומם. מומו מסיים את סיפור החיים שלו באמירה הנוקבת "לחיים אין ריח". הוא מסביר לרמון ולנדין כי כשגברת רוזה חיה והתמודדה עם עוני מחפיר ועם מועקות רבות הרשויות בצרפת לא ראו אותה ולא עזרו לה. אף אחד לא נכנס לשכונת בלוויל לסייע. כשמומו פוגש את נדין לראשונה הוא חושש שהיא עובדת סוציאלית שתקח אותו מביתה של גברת רוזה. ילד שומע שקוראים להרואין "חרא", מזריק לעצמו חרא אמיתית ומת ברחוב. הרחובות בשכונה מלאים עבריינים, פושעים, סמים, זונות עניות ומנוצלות. אף אחד לא מסייע לאנשים אלו. מתוארת חברה אטומה ומנוכרת. גם לניצולי השואה שעדיין חיים בצרפת, בהם גברת רוזה וד"ר כץ כמובן, אף אחד אינו עוזר. מלבד אותם תושבי הרובע שעוזרים האחד לאחר. גברת רוזה שנלקחה לאצטדיון החורף על ידי משתפי הפעולה הצרפתים בשנת 1942 ומשם נלקחה למחנה ההשמדה אושוויץ, נאלצת להתמודד בכוחות עצמה עם הטראומות הרבות והעוני. העוול והעוני זועק לשמיים. הביקורת המוצגת ברומן רבה. רוזה נאלצת לקיים עצמה מזונות ולשמור

על "החור היהודי שלה". מקום מסתור למקרה שתהיה שואה נוספת. **חוסר השיוויון זועק, חוסר הצדק זועק. נאסר על זונות לגדל ילדיהן ונאסר על ילדי הזונות לגדול עם אמא שלהן. רוזה מנסה לתקן את חוסר הצדק הזה.**

אותם "עלובי החיים" מסייעים האחד לשני. רואים האחד את זולתו. חמיל רואה את מומו. האחים זעום מסייעים לרוזה. גברת לולה מסייעת לרוזה. גם אדון ואלומבה, אדון שרמט. רוזה מסייעת לאנדה אמדה הסרסור האנלפבית. ורוזה מסייעת לילדי הזונות אשר היא מגדלת בלי הבדל דת גזע ומין. שהרי גרים אצלה סלומה ומומו המוסלמים, מואיז היהודי, ילד צרפתי, ועוד ילדים ממגוון רחב של דתות ומוצא. רוזה אוהבת את הילדים שבמעון שלה ומחיייה אותם בזכות אהבתה זו. **מומו מבין כי צריך לאהוב. האהבה משפרת את העולם, מעניקה לו משמעות. הוא עונה בסוף הרומן על השאלה ששאל את אדון חמיל במהלך הרומן ואומר כי "צריך לאהוב". גם כשאביו מגיע בעית הזהות שלו נפתרת והוא מבין את גילו, את זהות הוריו.**

אך יש לציין כי רשויות השלטון בצרפת אינן רואות את האחר. פתרון זה אינו מוצע ברומן.

יתכן כי האומנות עשויה לשפר את המציאות שבה אנו חיים. כמו גם תושבי הרובע שעוזרים זה לזה ואף ד"ר כץ, נדין ורמון החיצוניים לשכונת בלוויל ואמפתיים כלפי האחר.

יתכן כי נרמז אף פתרון לסכסוך הישראלי פלסטיני, הרי מומו ורוזה, מוסלמי ויהודי מתגוררים יחדיו באהבה רבה.

ב. הביקורת כלפי רשויות השלטון שלא רואות את המהגרים, האנשים השקופים, האחרים בחברה, היא כנראה אוניברסלית, או לפחות מתאימה למרבית המדינות בנות ימינו.

גם האומנות הרווחת ברומן, עשויה להקל במידת מה את עול החיים ולסייע לעוסקים בה לעבד את הקיום האנושי המורכב.

ומובן כי צריך לאהוב ו"השתגעת בגלל אהבתך אותו וטעם החיים הוא למשוגעים בלבד". משמע, הרומן עוסק באהבה כפתרון אפשרי למצוקות החיים וכמשמעות החיים. אהבה תמיד רלוונטית. היא התשובה לגזענות. בעיה מרכזית שהרומן עוסק בה ומתאר איך רוזה אוהבת ומקבלת את הילדים השונים בביתה, ללא הבדל דג או גזע או מין.

9. פעמים רבות נסיבות החיים הקשות המתוארות ביצירות ספרות מעמידות למבחן יחסי אנוש, כמו אהבה, ידידות, נאמנות, והיחלצות לעזרה. בחני קביעה זו על פי הרומן או הנובלה שלמדת והדגימי את דברייך.

בחרתי לענות על פי הרומן "כל החיים לפניו" מאת אמיל אז'אר.

מומו, גיבור הרומן שואף להיות סרסור של זונות זקנות, הוא מעוניין להציל את גברת רוזה. להחזיר אותה לאחור, כפי שמחזירים את גלגל הסרט לאחור באולפן הדיבוב של נדין. עוד הוא מעוניין להיות מחבל

מתאבד, אך נראה כי הוא תמים ואינו יודע מה פירוש הדבר לאשורו. בנוסף, מומו חולם להיות שוטר חזק שיכול להציל ולהשפיע על החלשים. והוא מעוניין להיות סופר גדול כמו ויקטור הוגו שכתב את "עלובי החיים". הספר שמורהו הרוחני ודמות האב החלופי, אדון חמיל, מחזיק בידיו לצד הקוראן.

לצד שאיפות אלו, מומו מעוניין לדעת מהי זהותו, מה גילו, מה זהות הוריו. לפתור את החידה הגדולה של חייו. רבות הוא עוסק בשאלות אלו כמו גם בשאלה "האם אפשר להיות ללא אהבה?" ואכן הוא מקבל עליהן מענה וכמו מגשים את שאיפותיו. הרי בסוף הרומן מומו מצהיר כי "צריך לאהוב" ולכן הוא מבקש מרמון שיקח את ארתור המטריה שלו מהמרתף של גברת רוזה. הוא מבין כי "טעם החיים הוא למשוגעים בלבד", כמאמר דבריו של המשורר הסופי יאפי רעוד אל ריאהין מהפרולוג. הוא מבין כי משמעות החיים היא הקשר האנושי, הדאגה לאחר, האהבה.

מומו אף מספר את סיפורו לנדין ולרמון במבט רטרוספקטיבי ונראה כי מצליח לכתוב את סיפור חייו, להעניק פשר למאורעות הקשים שעבר, לשיים אותם במילים. לתת להם שמות. הוא כמו כותב את "עלובי החיים" שלו. נראה כי מומו מצליח להתמודד עם החרא הרב שבשכונה, עם העוני, הדלות, עם היותם של תושבי רובע בלוויל עזובים לנפשם, רחוקים מעזרת השלטונות, נמצאים מחוץ לנורמות ולחוק הצרפתי, בעזרת האומנות הרבה המתוארת ברומן. מומו אינו מוותר. בוחר אף לעזוב את השכונה לאחר מותה של רוזה, מסרב להצעתה של גברת לולה שיעבור לגור אצלה. הוא בוחר להתחיל שוב במקום אחר, בכפר, בביתם של נדין ורמון. מומו אם כן, אינו משלים עם נסיבות חייו. הוא נאבק להעניק לחייו משמעות ופועל רבות כדי להעניק להם פשר בדמות האהבה, האומנות והכח שיש למילים, לסיפור הנרטיב של החיים שלו.

זאת ועוד, דמויות רבות מעניקות אהבה ועזרה הדדית למומו ולרוזה. האחים זעום הסבלים מורידים ומעלים אותה במדרגות. גברת לולה השכנה מסייעת למומו לרחוץ את רוזה, מעניקה להם כספים ותשומת לב. ד"ר כץ רואה את מומו ומלטף את ראשו ומרגיע את רוזה. אדון שרמט שולח לרוזה פרחים. אדון ואלומבה עורך למולה מופעי אש ומנסה להחיותה. אדון חמיל מלמד את מומו לקרוא בשפה הערבית, את זהותו ושורשיו, מציג בפניו את האסלאם ואת עלובי החיים. מציג בפניו אפשרות להיות פילוסוף או סופר. בן אדם חושב וסבלני. מהווה עבורו דמות אב רוחנית. רואה אותו ומדבר עמו בגובה העיניים. ובעיקר האהבה שוררת בין מומו לרוזה. השניים אוהבים האחר את השני אהבת נפש. מומו מתעורר בלילה וקר לו, הוא מכסה את רוזה. מדקלם עבורה את תפילת "שמע ישראל". ובמהלך הרומן מומו מגן על רוזה מפני בדידות, רעב. מומו ורוזה אוהבים זה את זה אהבת נפש. מומו גם אוהב את סופר כלבו ולכן בוחר עבורו חיים אחרים. ואוהב את הילדים במעון ועוזר להם ולרוזה לנקות את החרא מגופם. למרות נסיבות החיים הקשות של מומו, הוא מבין כי "צריך לאהוב".

פרק רביעי – שירה.

בפרק זה יש לענות על שתיים מהשאלות 11-21.

בפרק זה יש לענות על שאלה אחת משירת ימי הביניים או שיר שלא נלמד.

ועל שאלה אחת משירת חיים נחמן ביאליק או משירת נתן אלתרמן.

שירת ימי הביניים.

11. הים ביני ובינך/שמואל הנגיד.

הבית השלישי בשיר זה מסתים במילה "באחותך". כיצד באה לידי ביטוי בשיר כולו אחוות האחים? הסבירי והדגימי את דבריך.

השיר "הים ביני ובינך" הוא שיר חול מסוג קינה, אשר נכתב על ידי שמואל הנגיד לאחיו הבכור יצחק, שמת. בשיר זה, הדובר מביע את צערו העמוק על מות האח, את כאבו ואת געגועיו, כמו גם עצב על כך שלא ישוב עוד לראותו. השיר מציג מעין תהליך אבל בן שלושה שלבים, אשר תחילתו בכך שהדובר ממאן להשלים עם מות האח, המשכו בניסיונותיו להתמודד עם מוות זה, וסופו בהשלמה עם מותו, ובעיקר בהכרה כי פירושה של השלמה זו הוא שהכאב ימשיך ללוותו עד סוף ימיו.

בשיר, אחוות האחים בין הדובר לבין אחיו הבכור באה לידי ביטוי לאורך כל חלקיו, החל מהבית הראשון – בו הדובר מצהיר כי אין מרחק שימנע ממנו לעלות לקבר אחיו, דרך פירוט מדוקדק של כל אותם המנהגים שחלקו והדברים שנהגו לעשות יחד, וכלה בהבטחה כי כאב הפרידה ישרוף את לבו של הדובר עד היום בו הוא עצמו יחלוף מן העולם. תיאוריו המפורטים ומלאי הגעגוע של הדובר – כמו גם הצהרות האהבה שלו לאחיו – מבליטות את החסר, את ההיעדר ואת האובדן שחש הדובר בהיות אחיו קבור באדמה – ולפיכך גם את הקרבה שהייתה ביניהם טרם המוות, הקרבה העצומה שהדובר חש כלפי אחיו. האמירות הפזורות לכל אורכו של השיר – לפיהן הדובר רואה בעצמו 'בוגד' לו לא יעלה לקבר, וכן הברכות בהן הוא מברך אותו לקראת סוף השיר, מבליטות את הדאגה והמסירות שהאח החי רוחש עדיין לאח המת. צורתו של השיר מדגישה אף היא את תוכן ההספד, הודות לאמצעים האומנותיים הרבים המצויים בו, שתפקידם להעצים את הקשר שבין האח החי לזה המת – קשר שהתקיים עוד בחייו של האח, ואף התחזק במוותו. למשל, המטאפורה הפותחת את השיר – "הים ביני ובינך", שמטרתה להעצים את המרחק הגדול שבין השניים (מרחק פיזי וגם סמלי – בין עולם החיים לעולם המתים) – אך על דרך ההיפוך מדגישה דווקא את הקרבה (הדובר טוען כי גם מרחק זה לא יעצור אותו מלהגיע לקבר). כמו כן, המטאפורה המסיימת את השיר – "בלבי אש פרידתך", שפירושה שהכאב על מותו של האח עדיין חזק מאוד, ושלא ייחלש עד יום מותו של הדובר. היסודות המנוגדים של האש והמים, מבליטים את הקשר המיוחד בין האחים: את המרחק ואת הקרבה, את הכאב ואת האהבה, את אחוות האחים המיוחדת הזו (בתשובה יש להדגים ולצטט מתוך השיר).

שיר שלא נלמד.

אהבה של שני אנשים/נתן זך.

14. מה המשאלה של המשורר בבית השלישי בשיר? הסבירי על פי הבית הראשון והבית השני מה מביא את המשורר להביע משאלה זו.

משאלתו של המשורר בשיר "אהבה של שני אנשים", היא לחוות אהבה מהסוג המתואר בשיר – אף אם זה רק לרגע ("ארצה שגם בי היא תיגע \ רק תפגע"), ומכיוון שהוא מכיר בכך שהחיים שבריריים ואין לדעת מה ילד יום. לפיכך, המשורר מבקש אף הוא להתבשם באותו "ריח אהבה" הנודף מבני הזוג המתוארים בשיר, ונדמה כי הוא מבקש לזכור את מה ש"אנשים אחרים שוכחים". על פי שני הבתים הראשונים של השיר, מדובר באהבה שעוצמתה לא טמונה באיזו רומנטיקה דביקה (ואולי לא אותנטית) – אלא דווקא מאיזו תחושה או אינטואיציה של הדובר, אותה הוא מכנה "ריח". מהבית הראשון ניתן להבין, כי הדובר מאמין

כי דווקא ההליכה השגרתית של הזוג ברחוב, והעובדה כי לא עשו דבר יוצא מגדר הרגיל על מנת להצהיר על אהבתם ולהראותה לעין כל – דווקא אלו משקפות את אהבתם יותר מכול, ומעידות עליה. נדמה כי כמו הזוג הזה, אף הדובר חש שאין צורך לצאת בהצהרות אהבה גרנדיוזיות ופומביות – וכי היומיום, על כל חוסר הזוהר שלו ו"רגילותו" המעיקה, הוא בסוף המדד בו אהבה אמיתית נמדדת.

תחושה זו מתחזקת בבית השני, בו הדובר מעיד כי "הוא לא לחש לה דברים מתוקים \ היא לא הביטה עמוק יותר בעיניו \ אבל היו ביניהם חילופים כמוסים". כלומר, אנו מבינים כי בני הזוג מבינים זה את זה גם בשקט, בלי יותר מדיי מילים (הם מסתפקים בחילופים). גם כאן, ההבנה השקטה ששוררת ביניהם, כמו מקרינה גם על הדובר וקוסמת לו (יש להביא דוגמאות וציטוטים נוספים מתוך השיר).

שירת חיים נחמן ביאליק.

לא זכיתי באור מן ההפקר/חיים נחמן ביאליק.

15. בשיר זה המשורר חושף לפני הקוראים את תהליכי היצירה האישיים והכמוסים שלו ומביע את ייסוריו על חשיפת יצירתו. הסבירי והדגימי קביעה זו.

השיר "לא זכיתי באור מן ההפקר" מאת חיים נחמן ביאליק הינו שיר לירי, ארס פואטי, בו הדובר משתף את הקוראים בתהליכי היצירה ובמשאבים הפיזיים והנפשיים הכרוכים בהפקתה, החל משלב הרעיון – ועד לשלב בו היצירה יוצאת מרשותו של היוצר, מתפרסמת ועוברת לרשותם של הקוראים. במהלך השיר, ניתן לראות כי הדובר אמביוולנטי כלפי התהליך המפורט בשיר, שכן זה כרוך בחשיפה אישית. ניתן לראות בשיר, כי הדובר – אשר, מצד אחד, זקוק לאהבת הקהל ומבקש אותה – משלם על כך, מן הצד השני, מחיר כבד מאוד, בדמות כישרונו הייחודי.

קיימות הוכחות רבות לכך בשיר, אשר באות לידי ביטוי באמצעים האומנותיים בהם בוחר הדובר להשתמש, על מנת להדגיש את ייחודו של הכישרון, ואת חד פעמיותה של היצירה. לשם כך בוחר הדובר את מטאפורת הניצוץ והאור. גם כאן מצוי תהליך: מה שמתחיל כניצוץ קטן של השראה, מתפתח בשלב מאוחר יותר – עם התקדמות היצירה לאור גדול. אור זה הופך בתורו לאש בוערת – אשר מסמלת הן את התלהבות הקהל ואת אהבתו, והן את משכה הקצר של אהבה זו, שבסופו של דבר מאכלת את הדובר ("ואנוכי בחלבי ובדמי את הבערה אשלם").

בשיר זה הדובר מבקש להדגיש את ייחודו של תהליך הפקתה של יצירת האומנות (כאן מדובר בשיר), על ידי כך שהוא מדגיש את מקוריותה: "לא זכיתי באור מן ההפקר \ אף לא בא לי בירושה מאבי \ ניצוץ קטן – אך כולו שלי הוא", ואת חומר הגלם הדרוש להפקתה: "מסלעי וצורי נקרתיו \ וחצבתיו מלבבי \ ותחת פטיש צרותי הגדולות \ כי יתפוצץ לבבי, צור עוזי...". היינו – מכאובי הלב, תלאות החיים, החוויות שנחרתו עמוק בלב ואותן על הדובר לחצוב מתוכו. זאת גם הסיבה לקושי העצום הכרוך בפרסום היצירה ובחשיפה האישית: מהרגע בו התרחשה חשיפה זו, למעשה יוצאת היצירה מחזקתו של הדובר, "זוכה" לחיים עצמאיים ולקיום משל עצמה, ולדובר כבר אין שליטה עליה. הרצון באהבת הקהל וההתקבלות על ידיו – לא הופכים את ההקרבה לפחות משמעותית (או לקלה יותר).

שירת נתן אלתרמן.

18. מהו החשש שבא לידי ביטוי בשתי השאלות המסיימות את הבית השני בשיר? הסביר את הקשר בין שאלות אלה ובין החוויה המתוארת בשיר.

השיר "ירח" נכתב ע"י נתן אלתרמן ובו הדובר מתאר סדרה של תמונות בטכניקת ההזרה. בכל תמונה הדובר מציג כיצד בכל תופעה ישנה ומוכרת, ניתן לגלות נקודת מבט אחרת והתופעה מקבלת משמעות חדשה. הדובר מתאר כיצד התבוננות מזוית שונה על המראות המוכרים מאפשרת לזכות ברגע של הולדת, ושל הבנה מחודשת. בתשובתי אציג את החשש שבא לידי ביטוי בסיום הבית השני בשיר ואסביר את הקשר לחוויה המתוארת בשיר.

ראשית, אתאר בפסקה זו את התמונה המופיעה בבית הראשון של השיר, ואסביר כיצד היא ממחישה את המטפורה " גם למראה נושן יש רגע של הולדת", הפותחת את השיר. בתמונה בבית הראשון מתוארים שמיים ריקים, "בלי ציפור זרים ומבוצרים". ישנה הרגשה שמהו חסר בהם. השמיים מנוכרים, כמו העיר ה"טבולה בבכי צרצרים". תמונה זו מדגישה כי מדובר בשעות הלילה, "לילה סהור", ורק הירח מאיר את העיר חסרת החיים. קולות הצרצרים נשמעים, בעוד שקולות אנושיים לא. הדובר פונה ואומר "מול חלונך עומדת". יש מעבר לגוף שני וייתכן כי הדובר פונה אל אלוהים, אל הקורא ואולי אף לעצמו. התמונה בבית זה ממחישה את החלק הראשון של המטפורה, "גם למראה נושן". למעשה, הדובר מציג תמונה מוכרת, של לילה חשוך ושמיים עם ירח לבן המאיר על העיר הישנה. המשורר עורך הזרה, היפוך ציפיה של הקורא. הרי אנו רגילים לחשוב על שמיים בצבע כחול עם ציפורים והשיר מתאר שמיים זרים, ריקים מציפורים. נדמה כי התיאור של הלילה ממחיש את תחושת הניכור והזרות שבמראה נושן ומוכר. בנוסף, ישנה תחושה של עצבות, ייסורים וקינה בתמונה זו. הצבע השחור הדומיננטי בבית זה מדגיש תחושות אלו, וכמו כן "בכי הצרצרים" המדגיש כי אין אף נפש חיה ברחובות העיר הנטושה, ורק קולות של בכי צרצרים נשמעים. זאת ועוד, אתאר בפסקה זו את התמונה המופיעה בבית השני, ואסביר כיצד היא ממחישה את המטפורה "גם למראה נושן יש רגע של הולדת". בית זה נפתח עם המטפורה "ובראותך כי דרך עוד צופה אל הלך", המציגה התבוננות מזוית אחרת על הדברים השגרתיים והיום יומיים. מדובר במטפורה, שכן משתמע מהשורה כי הדרך צופה אל האדם במקום שהאדם יצפה בה. כמו כן הדובר משתמש בהאנשה והדרך היא זו שצופה אל האדם הדובר. מדגיש את המראות שהוא רואה כעת מזוית שונה ונעזר בגלישה "והירח/ על כידון הברוש". למעשה הדובר נעזר בטכניקת ההזרה והוא מתפעל ממראות הטבע. הגלישה כמו עושה פרפורמנס, כך שכמו בטבע, גם בשיר הירח, יסוד שמימי, נמצא מעל הברוש, יסוד ארצי. התמונה בבית זה בעלת אווירה מותחת, וההרמוניה של הטבע מגיעה לנקודת שיא כאשר הדובר שואל שאלה רטורית "אתה אומר אלי העוד ישנם כל אלה?". שוב, הדובר פונה בגוף שני לנמען שאינו ידוע, וייתכן שהוא פונה אל הקורא, האל או לעצמו. ברגע זה הדובר מגלה מחדש את הירח והברוש, ומוצא בהם התרגשות, התלהבות. הוא ממשיך ושואל, "העוד מותר בלחש בשלומם לדרוש?". מדובר כנראה בכל האובייקטים המוזכרים לעיל, בשמים, בהלך, בירח על הברוש. שאלה זו מדגישה את תחושת ההתלהבות מההתחדשות, מהשלווה. התמונה בבית זה ממחישה את החלק השני של המטפורה "יש רגע של הולדת". אך ניתן לקרוא שאלות רטוריות אלו גם בנימה מהוססת, מתוך עצב ותוגה. והשיר רווי בתוגה. אולי משום הזמניות של האדם, המודעות של הדובר להיותו בר חלוף, בן תמותה בניגוד לצעצועי האל, לטבע המתחדש, המחזורי, המחייב עצמו בכל אביב ונרדם בכל חורף? תוגת צעצועי האל, חוברת לשמים המבוצרים, בלי הציפורים, לקול בכי הצרצרים ולשאלות הללו וצובעת את השיר במודעות הדובר להיותו בן חלוף.

תוך שימוש בטכניקת ההזרה, הדובר "משיב לאבן את אבניותה" ומתפעל מהטבע, כאילו ראה אותו בפעם הראשונה. יתר על כן, הצבע הדומיננטי בתמונה זו הוא האור הלבן של הירח, הנמצא מעל הברוש. הניגוד

שבין הצבע השחור של הלילה לבין הצבע הלבן של הירח מדגיש את המראה המוכר והנושן, אל מול רגע ההתחדשות, ההתפעלות. ייתכן גם שהניגוד בין הירח הנמצא בשמיים, לבין הברוש הנמצא על הקרקע מדגיש את ההבדל שבין יסוד שמימי, נצחי כמו הירח, לבין יסוד ארצי כמו הברוש אשר מתחדש כל העת. בשיר זה הדובר גם מתפעל מנצחיות הטבע אל מול הזמניות של בני האדם בו. שתי התמונות מציגות את משמעות השיר, ואת המסר אותו המשורר מעוניין להעביר – בכל דבר שגרתי ויומיומי ניתן למצוא פרט חדש שלא ידענו קודם לכן, ולהתרגש ממנו, להתרגשות ראשונית כמו של ילד שנולד ורואה את העולם בפעם הראשונה. עלינו להסתכל בכל פעם מנקודת מבט שונה על המוכר. הדובר מדגיש כי גם ברגעים בנאליים ומוכרים, ניתן להתרגש ולהחסיר פעימה מתוך התרגשות וגילוי מחדש.